

КО ЈЕ ПРВИ ДИПЛОМИРАО АСТРОНОМИЈУ НА УНИВЕРЗИТЕТУ У БЕОГРАДУ?

МИЛАН РАДОВАНАЦ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, 38

Резиме: На основу архивске грађе Астрономске опсерваторије, али и других извора, у овом раду се дају подаци који, сматрамо, основано доводе у питање, тврдњу Јелене Милоградов Турин, да је "први дипломирани студент астрономије на Универзитету у Београду", Слободанка Димитријевић. Да ли би се на основу овде изнетих чињеница могло сматрати да је пре ње на истом Универзитету, (и) астрономију дипломирала наша прва жена астроном са научним звањима, Ружица Митриновић?!

Бавећи се историјом Катедре за астрономију Универзитета у Београду, Јелена Милоградов Турин (1997) је у раду *Један прилог историји Катедре за астрономију Универзитета у Београду*, изнела тезу да је, како каже, "први дипломирани студент астрономије" на Београдском Универзитету - Слободанка Димитријевић.

Међутим, да ли је то тако?

Елем, Јелена Милоградов Турин је у наведеној публикацији објавила факсимил дипломе Слободанке Димитријевић, из које се види да је она на Филозофском факултету Универзитета у Београду, 2. јула 1936. године, положила "дипломски испит из III групе предмета", чиме јој је Универзитет признао "факултетску спрему и сва права која јој на основу тога по законима земаљским припадају". У истој публикацији Јелена Милоградов Турин је објавила и факсимил чланка објављеног у "Политици", 23. августа 1936. године, са насловом "Наша прва жена астроном", очито са намером да поткрепи своју тврдњу, у којем се каже да је Димитријевићева дипломирала астрономију "као први наш студент на Астрономском одсеку".

Ову своју тезу, она је, шире је елаборирајући поновила, објавивши је 2009 (Милоградов Турин, 2009).

Дакле, ово су, претпостављамо, били аргументи који су руководили Јелену Милоградов Турин да Слободанку Димитријевић стави на прво место дипломираних студената астрономије Универзитета у Београду. На основу ових, овде презентованих докумената, ништа не изгледа спорно; рекло би се, све је у реду.

А било би вероватно и даље тако, да потписник ових редова, у склопу рада о Ружици Митриновић (1909-1993), научном сараднику Астрономске опсерваторије, истражујући њене биографске податке, није упоредио препис њене дипломе (пошто оригинала нема у архиви Опсерваторије, "да је препис дипломе веран своме оригиналу", потписима и печатом, тврдили су управник Астрономске опсерваторије, Милорад Протић и секретар, Мирослав Ђурчић) нађен у њеном досијеу у архиви Опсерваторије, са објављеним факсимилом дипломе Слободанке Димитријевић.

Пошто су у питању дипломе Филозофског факултета, већ на први поглед може се закључити да је њихов основни текст потпуно идентичан, с тим да се једина разлика, поред личних података, налази у редоследу и комбинацији, углавном истих предмета које су полагале на дипломском испиту. А разлике (или сличности) упоредно дате, су следеће:

- Димитријевићева је, стоји у дипломи *"положила дипломски испит из III групе наука"*,

- Митриновићева *"дипломски испит из I групе наука"*.

Димитријевићева је на дипломском испиту полагала:

- *Астрономију и Небеску механику, усмени и писмени;*

- *Теориску математику, усмени и писмени, и*

- *Рационалну механику, Физику и Метеорологију, усмени.*

У дипломи Митриновићеве стоји да је на дипломском полагала:

- *Теориску математику, писмени и усмени;*

- *Рационалну механику и Небеску механику, усмени и писмени, и*

- *Теориску астрономију, усмени.*

Редослед и назив испита дати су онако како то стоји у дипломама. Оцене добијене на испитима, за ову прилику, нису релевантне па их и не наводимо. У дипломама нигде не пише шта су дипломирале: обема у заглављу стоји *Диплома Филозофског факултета*, а завршавају се идентичном констатацијом: *Универзитет у Београду издаје јој ову диплому, и признаје јој факултетску спрему и сва права која јој на основу тога по законима земаљским припадају.*

Дакле, на дипломи Слободанке Димитријевић нигде не пише да је дипломирала астрономију, нити на дипломи Ружице Митриновић, да је дипломирала математику (како то, не уврштавајући је и међу дипломиране астрономе, мисли Јелена Милоградов Турин). И једна и друга, како то пише на дипломама, положиле су дипломски испит из "групе наука". Обе групе наука (и I и III група) практично су биле својеврсна синтеза природних (математичких) наука, а према првом, главном, или А предмету сваке групе (од А, Б и Ц предмета), групе су се незванично (али само незванично!) називале математичка и астрономска.

На самом крају диплома, а изнад потписа декана (М. С. Лозанић) и ректора, на једној, а декана и проректора на другој, налазе се подаци, заправо суштинска разлика између ових диплома, подаци који су у основи и били разлог за писање овог текста.

Наиме, диплома Слободанке Димитријевић носи датум 2. јули 1936, а диплома Ружице Митриновић 19. октобар 1935. године!! Према томе, бар кад је у питању време кад је која, односно, која је прва дипломирала, ту не може, јасно је, бити никакве дилеме.

А како у дипломама, као што је то већ речено, нигде изричито не пише шта је која од њих дипломирала, већ то треба да се закључује на основу "групе наука", назива положених испита и њиховог редоследа, нека и аутору ових редова буде допуштено, да у име бољег сагледавања проблема, изнесе неке податке о "групама", али и своје опсервације о овом питању.

Групе о којима је претходно било речи, и на којима су између 1929. и 1936. године студирале Ружица Митриновић и Слободанка Димитријевић, на Филозофском факултету Универзитета у Београду, озваничене су после неколико измена Уредбом из 1927. године. До тада је постојала само једна група за математику (на којој су готово "сви студирали све"), у склопу које се под Ц, али само по избору (осим експерименталне физике и физичке хемије), могла проучавати и астрономија. Наведеном Уредбом при Катедри за математику, чији је шеф тада био Михаило Петровић - Алас, формиране су три групе. Свака је имала предмете под А, Б и Ц. Овим променама, осим више група, уведена је и могућност избора неких предмета за студирање, и то само оних који су се у склопу група проучавали под Б и Ц (Поповић, 1982). Ову могућност Ружица Митриновић је искористила тако што је у одабраној групи I, која је под А имала теоријску математику, под Б, поред обавезне рационалне механике, између теоријске физике и небеске механике, одабрала небеску механику, а под Ц, од понуђене физике и теоријске астрономије, изабрала теоријску астрономију.

Упис Митриновићеве на I групу студија и овакав избор предмета, верујемо, није био случајан. Наиме, у време уписа на студије, 1929. године, она је већ радила на Опсерваторији на којој јој је управник био Војислав Мишковић, истовремено и предавач астрономије на Филозофском факултету. Верујемо и тврдимо, да је он пресудно утицао на избор групе и одабир предмета које ће Митриновићева студирати, јер је добро знао какав му је профил астрономског стручњака потребан и за које послове и задатке, а које јој је он на Опсерваторији, несумњиво, унапред наменио. То је каснији след и развој догађаја и потврдио: Митриновићева се није у свом астрономском, стручном и научном раду, на којем пољу је стекла "светски познато име" (М. Протић)!, много бавила теоријским расправама; уместо слова, њено основно средство научног изражавања били су бројеви, што недвосмислено потврђују бројни радови из њене библиографије. Она је тако још као студент током 1933-1935. године израчунала *Коефициенте: а, б, ц, д, а', б', ц', д', Беселових бројева за 1935. и 1936. годину* (Овај њен, вероватно први самосталан рад, заправо 70 таблица фармата А3, специјално штампаних за те потребе, пронашао је аутор овог текста после написаног рада *Ружица Митриновић - прва жена са научним звањем на Астрономској опсерваторији у Београду* (Радованац, 2007), па због тога није ни уврштен у

њену библиографију која је дата у склопу истог рада!). Због своје специјалности - астрономских рачуна, она се добро уклапала у тимски рад са опсерваторима, а и са самим управником Мишковићем је добро сарађивала на више радова. Посебно је, од самог доласка на Опсерваторију, била врло ангажована на математском делу послова астрономских публикација, које је издавала Опсерваторија.

Што се тиче саме организације предавања на факултету, наведене три групе су за истоветне предмете спајане и заједно су слушале предавања, из неких предмета и по више година. Тако је по сећању Слободанке Димитријевић (1984), Војислав Мишковић прве две године предавања из астрономије држао заједно I и III групи (Предавачи друга два астрономска предмета из домена примењене математике - небеске механике и рационалне механике - били су Милутин Миланковић и Антон Билимовић).

Иначе систем слушања предмета и полагања испита био је такав, да су се предмети под Ц слушали четири семестра (и након тога полагали), они под Б шест семестара, а они под А осам семестара (Савић, 1978).

О тесним везама I и III групе, односно малим разликама између њих, говори податак о вежбама ових група, који се, чињеница је, односи на период после Другог светског рата: "сваке године, кад наиђу лепа дани, слушаоци Опште астрономије (I и III група, 4 семестар)", имали су "предвиђене практичне радове на Астрономској опсерваторији" (ПМФ, бр. 2002/1, од 4. IV 1958).

На основу ових чињеница, упустимо ли се у "вагање" диплома, она Димитријевићеве, по (само) астрономском критеријуму, вероватно би могла имати нешто већу "тежину", што никако не може да доведе у питање астрономски садржај дипломе Ружице Митриновић.

Због постојања, већ знаних мишљења, да је Митриновићева математичар (што у првом реду и јесте), али не и астроном (да ли би на основу положених предмета на дипломском испиту - Рационалне и Небеске механике као другог и Теориске астрономије као трећег испита по реду, могла и то да буде?!), тешко је не запитати се: да ли је неком да би био дипломирани математичар, потребно годинама слушати, и на дипломском испиту полагати два, односно чак три астрономска предмета у односу на само један математички (sic!), па био он слушан и полаган као први предмет (Митриновићева)?! Може се поставити и овакво питање; која би уопште била сврха студирати неке предмете под Б и Ц, ако је (по Јелени Милоградов - Турин, у овом случају) мерило стручности и знања само оно што је завршено под А?!

Ако се тумачење Јелене Милоградов - Турин примени на друге, веома познате и истакнуте научне раднике Опсерваторије, онда астроном није (или су то само као аматери) ни Петар Музен (дипломирао 1936, I групу наука, готово исте предмете као и Митриновићева, уз разлику што је уместо небеске механике имао теоријску физику, а под Ц теориску астрономију), а поготову то нису Перо Ђурковић (дипломирао 1932, I групу наука - теориску

математику, рационалну и небеску механику и физику), ни Захарије Бркић (дипломирао 1937, I групу наука - теориску математику, рационалну и небеску механику и физику), али ни Бранислав Шеварлић (дипломирао 1936, I групу наука, али немамо података који предмет је имао под Ц). Шта казати на ово? Да ли је на Опсерваторији био стручан (астроном!) само Мишковић, а остало све аматери?! О sancta simplicitas!

Овим се не оспорава изнета чињеница (која није била предмет нашег интересовања) да је Димитријевићева први дипломирани студент III групе наука Катедре за примењену математику Филозофског факултета, Универзитета у Београду, (која се, због изучавања астрономије под А, незванично називала астрономском групом) једне од две групе на којима се изучавају математика и астрономија, само обрнутим редоследом важности предмета, што никако не треба да значи да је и први дипломирани астроном на Универзитету у Београду.

Право на овакву тврдњу даје нам и сама Ружица Митриновић, која у својој "Биографији" од 16. марта 1951. године пише да је завршила Филозофски факултет *"отсек математика са астрономијом"*, односно у "Curriculum Vitae-у" од 27. јула 1964 (АО, бр. 954/64), да је завршила *"Филозофски факултет Универзитета (отсек математичко - астрономски) у Београду 1935"*.

Једнако вредан податак је и онај из њених "Службеничких листова", у којима у рубрици "Опште знање...", стоји уписано: *"Математика и астрономија"*.

У једном другом пак документу, "Подаци о раду" Ружице Митриновић, од 15. августа 1945. године, у рубрици "Школске квалификације...", пише: *"Математика и небеска механика, главна струка, и астрономија споредна"*.

И сам Мишковић (1930) је оставио, валидно сведочанство о томе шта је све Ружица Митриновић студирала. Тако он каже: *"Par arrêté ministériel du 12 Avril 1930, Mademoiselle R. Mitrinovitch, étudiante d'astronomie, notre collaboratrice bénévole zélée depuis déjà un an, fut nommée au Ministère de l'Instruction Publique et déléguée dans les fonctions de calculatrice à l'Observatoire"* (Актом министарства од 12. априла 1930. госпођица Р. Митриновић, студент астрономије, наша добровољна сарадница, већ годину дана била је именована у Министарству просвете и делегирана у функције калкулатора на Опсерваторији).

Неће ваљда бити да је Ружица Митриновић уписујући овакве податке о себи, успела обманути своје професоре и директоре, (најпре) Војислава Мишковића (а потом) и Милутина Миланковића, изјашњавајући се (и) као астроном а да то није била, па да су то они (Мишковић) и прихватили, "здроаво за готово"?!

Да не кажемо и теже квалификације - да су све троје били лажови?!!

Треба да се зна и следеће: Ружица Митриновић је у време дипломирања 1935. године, имала већ шест година радног стажа (астрономског!) на Астрономској опсерваторији као калкулатор, дакле, истовремено је радила и

студирала (односно и седам година, у време кад је 1936, диполомирала Слободанка Димитријевић, која се, узгред речено, у научном смислу астрономијом никад није ни бавила, нити има објављен неки научни рад!).

Ако Ружица Митриновић, прва жена код Срба која се као школовани астроном бавила астрономијом, прва са научним звањима у области астрономије, од 1958. научни сарадник Астрономске опсерваторије, са библиографијом од 140 стручних и научних јединица до 1967. године, од којих је велики број објављен у међународним публикацијама (Радованац, 2007), са оваквом радном, образовном и научном биографијом, није темељито припремани и школовани астроном (међу које је Јелена Милоградов Турин не уврштава), зар ћемо је сврстати у астрономе аматере, у које се, да подсетимо, убрајају они који се баве неком делатношћу за коју се нису школовали?!!

Или! Проблем се може и овако поставити: како је Слободанка Димитријевић, која је, по Јелени Милоградов Турин (само) дипломирани астроном, а која не уважава дипломиране предмете под Б и Ц, могла читав радни век у београдским гимназијама предавати математику, коју, према овом тумачењу, није завршила, дакле, као математичар аматер?!

Односно.

Како је, по истој логици, Димитријевићева могла марта 1940. године да приступи полагању и положи "испит за професора средњих школа из групе наука - Математика и физика као главни предмети", ако је према тумачењу предметних диплома од стране Јелене Милоградов Турин, она завршила Астрономију (факсимил овог сведочанства Јелена Милоградов Турин је објавила у већ споменутом Зборнику радова, *Развој астрономије код срба Ј*)?!

Да су, као што смо то већ напред рекли, Мишковић и Миланковић вероватно имали пресудан утјецај на Митриновићеву у избору групе студија и предмета "по избору" које ће студирати (али и њен старији брат Драгослав Митриновић, који је у време њеног доласка на Опсерваторију и уписа студија (1929), заједно са Станимиром Фемплом, на Опсерваторији већ рачунао поремећаје у елементима Земљине путање за теорију ледених доба Милутина Миланковића, и стицао богато искуство о значају и улози математике у астрономији) а с обзиром на улогу коју је добила у научном процесу на Опсерваторији, сведоче нам и њихова виђења улоге математике у природним наукама, поготово астрономији.

Тако је, по сећању Слободанке Димитријевић (1984), професор Мишковић већ на првом часу астрономије, њеној III групи наука рекао: "*да је свака наука само толико 'права наука' колико има у себи математике*".

Слично њему мисли и Милутин Миланковић који каже: "*...астрономија и математика су својим узрастом толико уско повезане да се не могу једна од друге одвојити!*"

На крају, сматрамо да смо свима онима добронамернима, којима је ова проблематика блиска, а истина приоритет, поготово онима из домена

природних наука, нарочито астрономске, предочили мање позната, односно нова и непозната документа и чињенице, довољне за ваљан закључак и "постављање ствари на своје место": Слободанка Димитријевић (вероватно) јесте први дипломирани студент на III групи наука (дакле, истичемо: "групи наука", међу којима је астрономија под А) Филозофског факултета у Београду 1936. године, али не и први који је на истом факултету дипломирао и астрономију, јер ју је годину дана раније, код истих професора, на I групи наука, под Б и Ц дипломирала Ружица Митриновић!!!

Литература

- Архива Астрономске опсерваторије (Документа из Досијеа Р. Митриновић).
 Димитријевић, С.: 1984, "Осврт на прве студентске дане студената астрономије на Филозофском факултету Универзитета у Београду", *Васиона*, бр. 5/84, 92-94.
 Милоградов Турин, Ј.: 1997, "Један прилог историји Катере за астрономију Универзитета у Београду", Развој астрономије код Срба, *Публ. Астр. опсерв. у Београду*, **56**, 65-75.
 Милоградов Турин, Ј.: 2009, "Слободанка Димитријевић - први дипломирани студент астрономије Универзитета у Београду", у: Зборник радова конференције "Развој астрономије код Срба V", Публ. Астр. друш. "Руђер Бошковић", **8**, 185-196.
 Michkovitch, V.: 1930, "Anuaire - pour l'an 1931", *Publications de l'Observatoire Astronomique De l'Université de Belgrade*, Tome **III**, 141.
 Поповић, Б.: 1982, "Наставно дело Милутина Миланковића", Живот и дело Милутина Миланковића 1879-1979, САНУ, Научни скупови, књ. XII, Председништво, књ. 3, 76-82.
 Радованац, М.: 2007, "Ружица Митриновић - прва жена са научним звањем на Астрономској опсерваторији у Београду", Развој астрономије код Срба IV, *Публ. Астрон. друштва "Руђер Бошковић"*, **7**, 415-434.
 Савић, П.: 1978, *Наука и друштво* (приредио В. Дедијер), СКЗ, Београд, стр. 203.

WHO FIRST GRADUATED ASTRONOMY ON THE UNIVERSITY IN BELGRADE?

On the basis of archival material of Astronomical observatory and other sources, here are presented data, which as we think, seriously bring in question the conclusion of Jelena Milogradov Turin that "the first student who graduated astronomy at University in Belgrade" is Slobodanka Dimitrijević. Does one could consider, on the basis of facts presented here, that befor her at the same University graduated (and) astronomy our first woman astronomer with scientific function Ružica Mitrinović?!